

Makale Başvuru/Kabul Tarihleri:
Received/Accepted Dates:
25.11.2021/25.01.2022

Cilt 9, Sayı 17, Yıl 2022

Sivil Toplum Kuruluşları ve İnsan Hakları: Bir Literatür İncelemesi

Başak USLU VAN HOVE

Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enst. Doktora Adayı
Centre for European Policy Studies
Proje Sorumlusu, Brüksel, Belçika
basakvanhove@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8986-7465

Prof. Dr. Sedef AKGÜNGÖR

Dokuz Eylül Üniversitesi
İşletme Fakültesi, İktisat Bölümü
sedef.akgungor@deu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5178-8948

Özet

Bu çalışmanın amacı, sivil toplum ve insan hakları arasındaki ilişki konusundaki literatürü incelemektir. 'İnsan hakları ve STK'lar' ve 'STK'ların insan haklarına etkisi' ifadeleri İngilizce ve Türkçe kullanılarak veri tabanları taranmıştır. Kitap ve makaleler için Google Scholar, ResearchGate ve Academia veri tabanlarından, tezler için ise YÖK tez veri tabanından yararlanılmıştır. Tarama sonucunda insan hakları ve sivil toplum kuruluşları ile ilişkili 1981 ve 2021 yılları arasında yayımlanmış toplamda 57 kaynak ortaya çıkmıştır. Literatür araştırmasında son 10 yılda konuya ilişkin araştırma sayısının artmış olmasının bu alana yönelik ilginin arttığının bir kanıtı olduğu düşünülmektedir. Literatürde politik insan hakları kapsamında, devletlerin bu konulardaki görevleri, hak ihlalleri ve sivil toplumun bu alanda çalışmaları ile ilgili geniş bir yelpaze bulunmaktadır. Ancak sosyoekonomik haklar ile sivil toplum ilişkisi konularına odaklı çalışmaların daha az olduğu ve insan haklarının bütünsel olarak ele alan kaynaklara daha sık rastlandığı görülmektedir. Ulaşılan kaynakların her birinin insan hakları ve sivil toplumu farklı bir açıdan ele alarak bir bütünsellik oluşturduğu gözlemlenmiştir. En çok incelenen bölgenin Avrupa Birliği olduğu görülmektedir. Gelecekte yapılacak araştırmaların, sosyal ve ekonomik haklar ile sivil toplum arasındaki ilişkiye odaklı olmasının literatürü zenginleştireceği düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Sivil toplum, insan hakları, etki ölçümü, bölgesel farklılıklar.

Non-Governmental Organizations and Human Rights: A Review of The Literature

Abstract

The purpose of this study is to examine the literature concerning the relationship between non-governmental organizations (NGOs) and human rights. Databases were searched in English and Turkish with keywords 'human rights and non-governmental organizations' and 'influence of NGOs on human rights'. Books and articles were retrieved from Google Scholar, ResearchGate and Academia databases, while theses were retrieved from YÖK thesis database. Our search revealed a total of 57 publications pertaining to human rights and non-governmental organizations between 1981 and 2021. In the past 10 years, there have been more studies on this subject, indicating that interest in this area has grown. There is a wide range of themes addressed in the literature with regards to political rights, the duties of governments on these issues, violations of rights and the work of civil society. Generally, studies that focus on the relationship between socio-economic rights and NGOs are less common, while studies that focus on the relationship between human rights holistically and NGOs are more common. Consulted resources create a holistic approach that considers human rights and civil society from various perspectives. The study literature mainly focuses on European Union countries. A more comprehensive study of the relationship between social and economic rights and NGOs would greatly enrich the research.

Keywords: Human rights, NGOs, impact assessment, regional differences.

1. GİRİŞ

İnsan hakları; insanın içinde bulunduğu somut tehlikelerden kaynaklanan bir özgürlük arayışı ve insanın onurlu bir varlık olarak, özgürlük içinde yaşama isteğidir (Sanioglu, 2008, s. 77). İnsan haklarının evrensel olarak korunma ihtiyacı, özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının ardından önem kazanmaya başlamıştır. Ulus devletlerin bu alandaki çalışmalarının yetersiz kalması ve insan haklarına uluslararası müdahale gerekliliği bu ihtiyacın en önemli sebeplerindedir.

1948 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ardından ivme kazanan uluslararası insan hakları çalışmalarının üstünden yarım yüzyıldan fazla geçmesine rağmen, küresel seviyede demokrasi ve insan hakları kırılmalı bir statüdedir. Fund For Peace tarafından oluşturulan Kırılgan Ülkeler Endeksi (Fragile States Index)¹ dünyanın 178 ülkesinde gerçekleştirdiği araştırmalar ile ülkeleri sürdürülebilir, istikrarlı, ikaz ve alarm olmak üzere dört kategoride sınıflandırmıştır. Kurumun 2020 raporu, son on yılda iki büyük küresel şokun dünya demokrasileri üzerinde büyüyen bölücü etkiye sebep olduğuna dikkat çekmektedir. İlk olarak, 2008 finansal krizinin dünya demokrasilerinde bir popülizm dalgası yaratması ile birçok ülke krizin yapısal nedenlerini ele almak ve krizden etkilenenlere yardım etmek için politikalar ve planlar geliştirirken, diğerleri krize sebep olanları cezalandırmak için günah keçileri arayışına girmişlerdir. İkincisi ise 2014 yılında milyonlarca insan savaştan zarar gören Suriye'den benzeri görülmemiş bir ölçekte iltica ederken, aynı anda hem yabancı düşmanlığı hem de göçmenlik karşıtı duyarlılık, dünya basınına taşınmış ve sorunun aciliyetini daha da karmaşık hale getirmiştir.

Freedom House'un 2020 Dünya raporuna göre, 2019 yılının küresel seviyede özgürlüklerin artarda seyreden 14. azalış yılı olduğu tespit edilmiştir. 64 ülkedeki bireyler siyasi haklarında ve sivil özgürlüklerinde kayıplar yaşarken, sadece 37 ülkedeki bireyler iyileşme yaşadıkları için, gerileme ve ilerleme arasındaki uçurum, 2018 yılına kıyasla genişlemiştir. Negatif model, tüm rejim türlerini etkilemiş ancak etki en çok ölçeğin üst ve alt kısımlarında görülmüştür. 2009 yılında hem özgür hem de özgür olamayan olarak derecelendirilen ülkelerin yarısından fazlası, son on yılda negatif yönlü bir değişim göstermiştir (Repucci, 2020, s. 1).

Raporda dünyada özgürlük açısından tarihsel olarak en iyi performans gösteren Avrupa'da bile liberal demokrasi ilkelerinin, son yıllarda ciddi bir baskı altında olduğuna değinilmiştir (Freedom House, 2020, s. 23). Bu yaşanan gelişmelere ek olarak, COVID-19 pandemisinin insan haklarına etkileri ise ilerleyen yıllarda daha net gözlemlenebilecektir.

Sivil toplum kuruluşları, akademik toplum, devletler ve yargı sistemi insan haklarının korunmasında çeşitli programlar, politikalar ve içtihat hukukuyla artan ilgilerini göstermekte; insan haklarının bütünsel olarak kullanılabilmesi için bu haklara olan saygının önemini vurgulamaktadırlar. İnsan hakları, devletlerin politikaları uluslararası antlaşmalarla evrensel olarak kabul edilmesine rağmen, her devletin politikasına göre halkların insan haklarına erişim seviyesi değişiklik gösterebilmektedir.

Willems'e göre sivil toplum kuruluşu (STK), "Devlet görevi üstlenmek, para kazanmak veya yasadışı faaliyetler dışında, belirli bir ortak amaç için sürekli olarak birlikte hareket eden bağımsız gönüllü bir dernek" olarak tanımlanabilir. Bu nedenle, STK'ların en belirgin karakteristik özellikleri şunlardır: 1) herhangi bir hükümetin doğrudan kontrolünden bağımsızlık; 2) siyasi parti statüsünün olmaması; 3) kâr amacı gütmeyen bir yapı ve 4) suç teşkil etmeyen ve şiddet içermeyen bir amaç (Blitt, 2004). BM tarafından kâr amacı gütmeyen, kamu yararını destekleyen konuları ele almak için yerel, ulusal veya uluslararası düzeyde organize edilmiş gönüllü vatandaş grupları olarak adlandırılan STK'lar (BM, Civil Society), insan haklarının korunması açısından önem arz etmektedirler. Görev odaklı ve ortak çıkarları olan kişiler tarafından yönlendirilen STK'lar, çeşitli hizmetler ve insani işlevler gerçekleştirir,

¹ Fragile States Index 2020 Annual Report. 23. <https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2020/05/fsi2020-report.pdf>

vatandaşların endişelerini hükümetlere sunar, politikaları izler ve topluluk düzeyinde siyasi katılımı teşvik eder. İnsan haklarının korunmasında sivil toplumun önemi büyüktür.

Bu makalenin amacı, sivil toplum ve insan hakları arasındaki ilişkiyi inceleyen literatürün değerlendirilmesidir. Literatür incelendiğinde; doğrudan insan hakları ve STK'ların birlikte incelendiği sadece iki literatür taraması makalesine ulaşılmıştır (Greenberg, 2018 ve Şahin & Yıldız 2009). İnsan hakları ve sivil toplumun ayrı olarak incelendiği kaynaklara ulaşmak daha kolayken bu iki önemli konuyu (anahtar sözcüğü) bir araya getiren İngilizce ve Türkçe kaynaklar sınırlıdır. Bu çalışmanın, sivil toplum ve insan hakları alanında çalışan uzmanların ve araştırmacıların çalışmaları için önemli bir başlangıç noktası olması hedeflenmektedir.

Bu çalışma, söz konusu insan hakları ve STK'ları literatürlerini sentezleyen bir perspektiften anlamaya çalışmaktadır. Daha özelden, bu çalışmada literatürde vurgulananlar doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. "İnsan hakları ve STK üzerine yıllara göre kaç makale yayımlanmıştır?";
2. "Çalışmaların gerçekleştirildiği yıllar, ülke ve/veya bölgeler hangileridir?";
3. "Çalışmalarda hangi insan hakları ve hangi tür STK'lar incelenmiştir?";
4. "STK'ların insan hakları hususunda rolleri, yapıları ve görevleri nedir?";
5. "İnsan hakları alanında en sık bahsi geçen STK hangisidir?";
6. "STK'ların insan haklarına etkisi nedir?".

2. TEORİK ÇERÇEVE: İNSAN HAKLARI VE STK'LAR

Murdie'ye göre; insan haklarının 'de jure' koruması ile 'de facto' insan hakları uygulamaları arasında ayırım yapmak önemlidir. Hiçbir devlet "insan haklarına karşı" gibi yansıtılmak istememektedir (Murdie, 2009). Son araştırmalar ise genellikle insan hakları sözleşmelerinin imzalanmasının bile bir devlet içindeki gerçek insan hakları uygulamaları üzerinde çok az etkisi olduğunu göstermektedir (Landman, 2005; Hafner-Burton ve Tsutsui, 2005). Hafner-Burton ve Tsutsui (2005) bu ikilemi, "boş vaatler paradoksu" olarak adlandırmakta ve devletlerin insan hakları sözleşmelerini, antlaşmalarda belirtilen politikaları etkili bir şekilde desteklemek için etkili bir şekilde çalışmadan, "göz boyamak" için onayladığını iddia etmektedir.

İnsan hakları organizasyonlarının rolüne ilişkin disiplinlerarası literatür, ya bireysel insan hakları kuruluşlarının meta hedefe ulaşmak için çalışma yöntemlerine ya da insan hakları kuruluşlarının sivil toplum içinde toplu olarak nasıl işlediğine odaklanmaktadır. Bireysel insan hakları kuruluşlarının nasıl çalıştığına dair literatürde görünen iki mikro süreç vardır. Bunlar; ekonomik kaynakların yayılması ve normların yayılmasıdır (Poe ve Tate, 1999; Richards ve diğerleri, 2001; Welch, 2001; Feldman, 1997).

Ekonomik kaynaklar yaklaşımı, insan hakları organizasyonlarının "gündem belirleme" ve "ayıplama ve suçlama" eylemlerinin, insan hakları alanında iyileştirmeleri ya da suistimalleri devam ettirebilecek parasal yardım ve bu yardımla nasıl ilişkilendirilebileceğine odaklanmaktadır (Cingranelli ve Richards, 1999; Curran ve Wherry, 2003; Richards ve diğerleri, 2001).

3. YÖNTEM

İnsan hakları ve STK'lar arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamak, gelecekteki yönelimleri ortaya koymak ve insan haklarının evrensel olarak korunmasına katkıda bulunmak adına, bu konuyu ele alan çalışmaların araştırılması, incelenmesi ve bulgularının ortaya konması önem arz etmektedir. Literatür taraması yapılan bu çalışmada, alan temelli inceleme çeşitlerinden biri olan bibliyometrik analiz (Paul ve Criado, 2020) uygulanmıştır. Bibliyometri, bilimsel çalışmaların temel dinamiklerinin nicel yöntemler ile incelenmesini amaçlayan bir yaklaşımdır (Yalçın ve Esen, 2016, s. 101).

Araştırma kapsamında, 'insan hakları ve STK'lar' ve 'STK'ların insan haklarına etkisi' anahtar kelimeleri birlikte İngilizce ve Türkçe olarak aranarak insan hakları ve STK'lar ile ilişkili 1981 ve 2021 yılları arasında yayımlanmış toplamda 57 kaynak incelenmiştir. Örneklem, hem 'insan hakları' hem de

'sivil toplum kuruluşları/STK' anahtar kelimelerini aynı anda başlığında ya da özetinde içeren kaynaklardan seçilmiştir. Bu kaynakların 12 tanesi kitap, 38 tanesi makale ve 7 tanesi tezdır. Kitap ve makaleler için Google Scholar, ResearchGate ve Academia önemli veri tabanlarını oluşturmuştur. Tez için ise YÖK tez veri tabanına ulaşılmıştır.

Literatür taraması sonucunda elde edilen kaynaklar, "Çalışmaların Gerçekleştirildiği Yıllar, Ülke ve/veya Bölgeler", "Çalışmalarda İncelenen İnsan Hakları ve STK Türleri", "STK'ların İnsan Hakları Üzerinde Roller, Yapıları ve Görevleri", "İnsan Hakları Alanında Tanınmışlık", "İnsan Hakları ve STK Etkisi" boyutları kapsamında incelenmiştir.

4. BULGULAR

İlgili yazında, insan hakları ve STK'ları bir arada inceleyen 57 çalışma kitaplar, makaleler ve tezler olmak üzere üç kategoriye ayrılarak Tablo 1, Tablo 2 ve Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 1: Sivil Toplum ve İnsan Haklarıyla ilgili Yazın Künyeleri (Kitaplar)

Yazar	Çalışmanın Orijinal Başlığı	Yayın Yeri	Yıl	Ülke/ Bölge	İnsan Hakları	STK Türü
McGaughey	NGOs and the Human Rights Council	Non-Governmental Organisations and the United Nations Human Rights System, Routlage	2021	-	Genel	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi ve STK'lar
Chong	Freedom from Poverty: NGOs and Human Rights Praxis	University of Pennsylvania Press	2010	-	Genel	İnsan Hakları STK'ları
Mahony vd	Human Rights Crises: NGO Responses to Military Interventions	International Council on Human Rights Policy	2010	Somalya, Ruanda, Sierra Leone, Kosovo ve Doğu Timor	Genel	İnsan Hakları STK'ları
Çalz	Human rights discourse and domestic human rights NGOs	University of Pennsylvania Press	2013	Türkiye	Politik ve sosyal haklar	İnsan Hakları STK'ları
Hevener	Assessing Human Rights: The NGO Contribution	Global Human Rights: Public Policies, Comparative Measures, and NGO Strategies, Routlage	1982	Genel	Genel	STK'lar
Lev	Human Rights NGOs in Indonesia and Malaysia	Asian Perspectives on Human Rights, Routlage	1990	Endonezya ve Malezya	Genel	STK'lar
Livezey	Nongovernmental organizations and the ideas of human rights	Center of International Studies, Princeton University	1988	Genel	Genel	STK'lar

Thiel	European Civil Society and Human Rights Advocacy	University of Pennsylvania Press	2017	Avrupa Birliği	Genel	STK'lar
Cichowski	Civil Society and the European Court of Human Rights	APSA 2010 Annual Meeting Paper	2010	Avrupa	Genel	STK'lar
Sanchez Salgado	Europeanizing Civil Society: How the EU Shapes Civil Society Organizations	Palgrave Studies in European Political Sociology	2014	Avrupa Birliği	Genel	STK'lar
Bob	Salit rights are human rights: Untouchables, NGOs, and the Indian state	The International Struggle for New Human Rights, Pennsylvania Studies in Human Rights	2009	Güney Asya Ülkeleri	Sivil ve politik haklar	STK'lar
Forsythe	Non-governmental organizations and human rights	Cambridge University Press	2012	Genel	Genel	Uluslararası İnsan Hakları STK'ları

Tablo 2: Sivil Toplum ve İnsan Haklarıyla ilgili Yazın Künyeleri (Makaleler)

Yazar	Çalışmanın Başlığı	Orijinal	Yayın Yeri	Yıl	Ülke/ Bölge	İnsan Hakları	STK Türü
David vd	The positive and negative human rights impacts of non-state actors		Fostering Human Rights among European Policies	2014	Avrupa Birliği	Genel	STK'lar
Marx ve Soares	Quantitative Analysis of Factors Hindering or Enabling the Protection of Human Rights		Fostering Human Rights among European Policies	2016	-	Dernek ve kolektif pazarlık hakları	STK'lar
Bracic	Reaching the Individual: EU Accession, NGOs, and Human Rights		American Political Science Review	2016	Hırvatistan , Slovenya	Azınlık Hakları (Romenler)	STK'lar
Sanchez Salgado	Emotion strategies of EU-based human rights and humanitarian Civil society Organizations (CSOs) in times of populism		European Politics and Society	2021	Avrupa Birliği	Genel	AB Seviyesinde Çalışan İnsan Hakları STK'ları
Sanchez Salgado	Giving a European Dimension to Civil Society Organizations		Journal of Civil Society	2007	Avrupa Birliği	Genel	AB Seviyesinde Çalışan İnsan Hakları

						STK'ları
Chillier ve Timo	The Global Human Rights Movement in The 21st Century: Reflections From The Perspective of a National Human Rights NGO From the South	International Journal on Human Rights	2014	Arjantin	Sivil ve politik haklar	İnsan Hakları alanında çalışan STK
Welch Jr	Human rights and development in Africa: NGOs	Africa Today	2004	Afrika	Genel	İnsan Hakları STK'ları
Acosta	NGOs and Human Rights	The Oxford Handbook of Mexican Politics	2012	Meksika	Sivil ve politik haklar	İnsan Hakları STK'ları
Llewellyn-Fowler ve Overton	Bread and butter' human rights: NGOs in Fiji, Development in Practice	Development in Practice	2010	Fiji	Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar	İnsan Hakları STK'ları
Marcinkutė	The Role of Human Rights NGO's: Human Rights Defenders or State Sovereignty Destroyers?	Baltic Journal of Law & Politic	2011	Genel	Genel	İnsan Hakları STK'ları
Mayer	NGO Standing and Influence in Regional Human Rights Courts and Commissions	Notre Dame Law School NDLScholarship	2011	Avrupa, Amerika ve Afrika	Genel	İnsan Hakları STK'ları
Edwards	Assessing The Effectiveness of Human Rights Non-Governmental Organizations (NGOs) From the Birth of the United Nations To the 21st Century: Ten Attributes of Highly Successful Human Rights NGOs	Michigan State Journal of International Law	2010	BM Ülkelerinde yer alan STK'lar	Genel	İnsan Hakları STK'ları
Posner ve Whittome	The Status of Human Rights NGOs	Columbia Human Rights Law Review	1994	Çin, Singapur, Mısır, Meksika, Sri Lanka, Tunus	Genel	İnsan Hakları STK'ları
Gurza Lavallo	NGOS, Human Rights and Representation	International Journal on Human Rights	2014	Genel	Genel	İnsan Hakları STK'ları

Leão vd	Under Attack but Fighting Back: Human Rights Defenders and Civic Space	International Journal on Human Rights	2020	Amerika	Genel	İnsan Hakları STK'ları
Howland vd	The Minnesota Method For Human Rights Change: Putting Theories of Change into Practice	International Journal on Human Rights	2020	Genel	Genel	İnsan Hakları STK'ları
Bell ve Keenan	Human Rights Nongovernmental Organizations and the Problems of Transition	Human Rights Quarterly	2004	Genel	Genel	İnsan Hakları STK'ları
Arslanel ve Hamdemir	Türkiye'de İnsan Haklarını Koruma Amaçlı Sivil Toplum Örgütleri	EKEV Akademi Dergisi	2011	Türkiye	Genel	İnsan Hakları STK'ları
Wouters ve Rossi	Human Rights NGOs: Role, Structure and Legal Status	K.U. Leuven, Institute for International Law Working Paper	2001	Genel	Genel	STK'lar
Singh ve Kumar	Human Rights and NGOs	Indian Journals	2014	Hindistan	Genel	STK'lar
Appiagyei-Atua	Human Rights NGOs and their Role in the Promotion and Protection of Rights in Africa	International Journal on Minority and Group Rights	2002	Genel	Genel	STK'lar
Şahin ve Yıldız	Transnational Advocacy Networks in Perspective: Democratization, Human Rights And NGOs in Turkey	UNISCI Discussion Papers	2010	Türkiye	Genel	STK'lar
Oluwaseun	Critical theory and the influence of non-governmental organizations on human rights in Nigeria	International Journal of Multidisciplinary Research and Development	2017	Nijerya	Genel	STK'lar
Kapronczay	War on NGOs in Eastern Europe	International Journal on Human Rights	2017	Doğu Avrupa, Macaristan	Genel	STK'lar
Schnellbach	The Role of NGOs in Promoting Minority Rights in the Enlarged European	Perspectives on European Politics and Society	2012	Avrupa Birliği	Genel	STK'lar

	Union					
Grote	Civil society and the European Union. From enthusiasm to disenchantment	Forschungsjournal Soziale Bewegungen	2020	Avrupa Birliği	Genel	STK'lar
Thiel	European Civil Society and the EU Fundamental Rights Agency: Creating Legitimacy through Civil Society Inclusion?	Journal of European Integration	2014	Avrupa Birliği	Katılım Hakları	STK'lar
Kurki	Governmentality and EU Democracy Promotion: The European Instrument for Democracy and Human Rights and the Construction of Democratic Civil Societies	International Political Sociology	2011	Avrupa Birliği	Sivil ve politik haklar	STK'lar
Ruzza	Civil Society Actors and EU Fundamental Rights Policy: Opportunities and Challenges	Human Rights Review	2014	Avrupa Birliği	Temel haklar	STK'lar
Cliquennois ve Champetier	The Economic, Judicial and Political Influence Exerted by Private Foundations on Cases Taken by NGOs to the European Court of Human Rights: Inklings of a New Cold War?	European Law Journal	2016	Rusya, Çeçenistan , Ukrayna	Azınlık Hakları	İnsan Hakları STK'ları
Bican ve Mete	Uluslararası Yandaşlık Ağbağları Perspektifinden Türkiye'de Demokratikleşme, İnsan Hakları ve Sivil Toplum Kuruluşları	Uluslararası İlişkiler	2009	Türkiye	Genel	Ulusal ve uluslararası STK'lar
Abdulhakim ođulları ve Kedikli	Bir Hükümet Dışı Kuruluş Modeli Olarak Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Haklarının Gelişimine Katkısı	Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi	2006	Uluslararası Af Örgütü'nü n aktif olarak çalıştığı ülkeler	Sivil ve politik haklar	Uluslararası İnsan Hakları STK'ları

Greenberg	Is Talk Cheap? Empirical Approaches to Assessing the Impact of Human Rights Advocacy Organizations	International Human Rights Internship Program Working Paper Series	2018	-	Sivil ve politik haklar	Uluslararası İnsan Hakları STK'ları
Hafner-Burton ve Ron	Seeing Double: Human Rights Impact Through Qualitative and Quantitative Eyes	World Politics	2009	145 Dünya ülkesi	Sivil ve politik haklar	Uluslararası İnsan Hakları STK'ları
Murdie	The impact of human rights NGO activity on human right practices	International NGO Journal	2009	Tüm dünya	Sivil ve politik haklar	Uluslararası İnsan Hakları STK'ları
Ron vd	Transnational Information Politics: NGO Human Rights Reporting, 1986-2000	International Studies Quarterly	2005	Uluslararası Af Örgütü'nün aktif olarak çalıştığı ülkeler	Sivil ve politik haklar	Uluslararası İnsan Hakları STK'sı
Mutua	Human Rights International NGOs: a Critical Evaluation	Buffalo Legal Studies Research Paper	2001	Genel	Genel	Uluslararası STK'lar
Bell vd	The Ethical Dilemmas of International Human Rights and Humanitarian NGOs: Reflections on a Dialogue Between Practitioners and Theorists	Human Rights Quarterly	2004	Genel	Genel	Uluslararası STK'lar

Tablo 3: Sivil Toplum ve İnsan Haklarıyla ilgili Yazın Künyeleri (Tezler)

Yazar	Çalışmanın Başlığı	Orijinal	Yayın Yeri	Yıl	Ülke/ Bölge	İnsan Hakları	STK Türü
Arslan	Türkiye'de insan haklarının gelişim süreci ve insan hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları: İnsan Hakları Derneği ve MAZLUMDER üzerine bir inceleme		Cumhuriyet Üniversitesi	2004	Türkiye	Genel	İnsan Hakları STK'ları
Gövercin	İnsan hakları ve demokrasi alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının insan		Dokuz Eylül Üniversitesi	2013	Türkiye	Genel	İnsan Hakları STK'ları

	hakları ve demokrasi eğitimine katkısı					
Akdemir	Sivil toplum kuruluşları ve insan hakları (Antakya'daki sivil toplum kuruluşu yöneticilerin sivil toplum ve insan hakları tartışmalarına ilişkin görüşleri üzerine bir çalışması)	Mustafa Kemal Üniversitesi	2006	Türkiye	Genel	İnsan Hakları STK'ları
Tiryakioğlu	The role of NGOs in dissemination and advocacy of human rights in Turkey	Sabancı Üniversitesi	2009	Türkiye	Genel	STK'lar
Yüksel	İnsan hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarının bilinirliğinin ve kamuoyu oluşturmasının alternatif medya kapsamında incelenmesi	İstanbul Ticaret Üniversitesi	2015	Genel	Genel	STK'lar
Çalışkan	Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının insan haklarının korunmasındaki rolü ve yargılamaya toplumsal katılım	İnönü Üniversitesi	2010	Türkiye	Genel	STK'lar
Karakul	Uluslararası alanda faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin insan haklarının korunması yönündeki işlevleri	Ankara Üniversitesi	2006	Genel	Genel	Uluslararası İnsan Hakları STK'ları

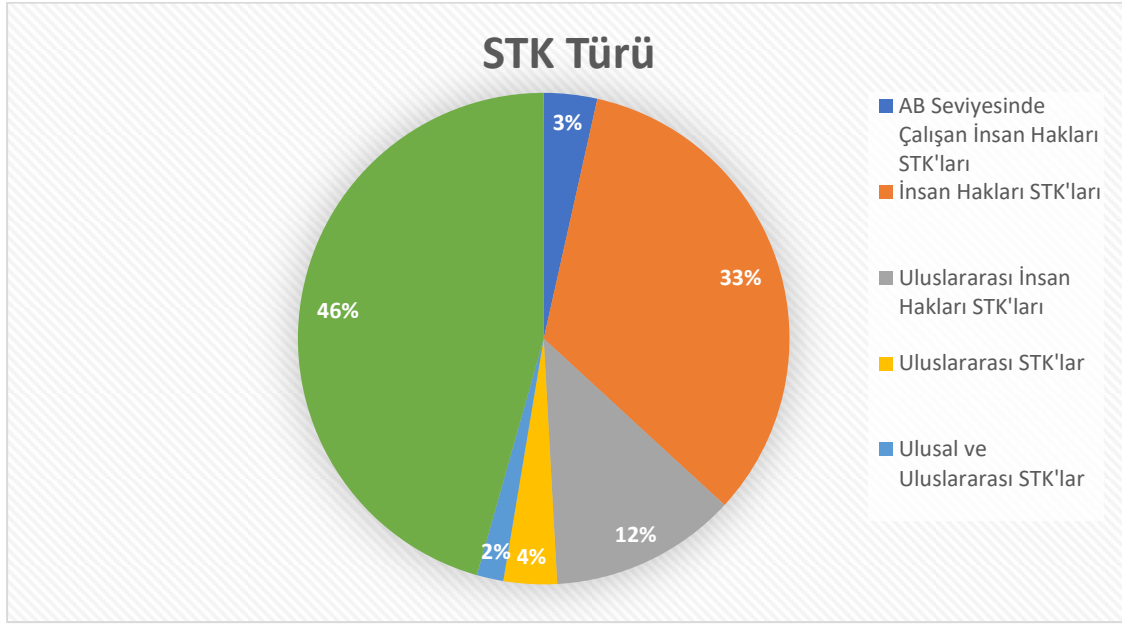
4.1. Çalışmaların Gerçekleştirildiği Yıllar, Ülke ve/veya Bölgeler

Çalışma dahilinde yayın yılları esas alınarak yapılan değerlendirmeye göre insan hakları ve STK'lar ile ilişkili çalışmaların özellikle 2010 yılından sonra hız kazandığı gözlemlenmektedir. Ulaşılan kaynakların %7'si 1981-1999 yılları arasında, %30'u 2000-2009 yılları arasında ve %63'ü 2010-2021 yılları arasında yayımlanmıştır. Bu artışın bir nedeni insan hakları ve sivil topluma yönelik ilginin artması, başka bir nedeni ise internet aracılığı ile ulaşılabilen kaynakların artması olabilir.

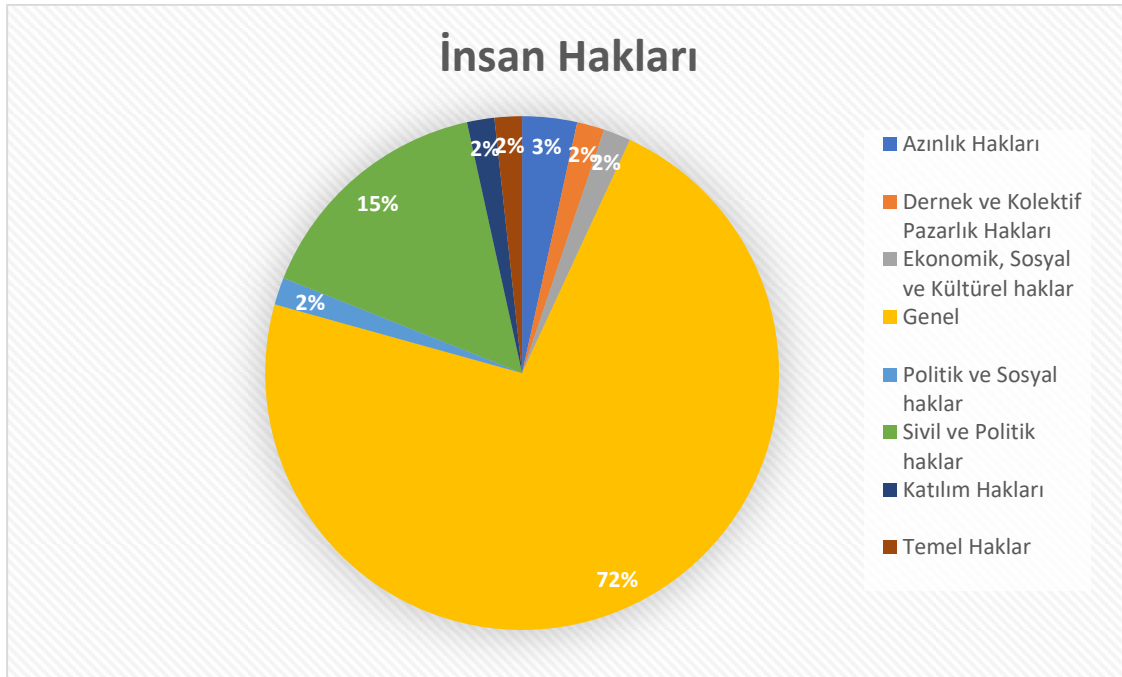
Çalışmaların hangi coğrafyaları içerdiği incelendiğinde, en çok belirli bir bölgeye odaklanmayan genel çalışmalara ulaşılmıştır (18 çalışma). En çok incelenen bölge ise AB'dir (11 çalışma). Diğer ulaşılan çalışmalar ise Afrika, Asya ve Amerika kıtalarına ya da belirli ülkelere odaklanmaktadır.

4.2. Çalışmalarda İncelenen İnsan Hakları ve STK Türleri

Ulaşılan kaynakların %46'si genel olarak türü belirtilmemiş STK'ları, %33'ü insan hakları STK'larını, %12'si uluslararası insan hakları STK'larını, %4'ü uluslararası STK'ları, %3'ü AB seviyesinde çalışan insan hakları STK'larını ve %2'si ulusal ve uluslararası STK'ları incelemiştir. Sonuçlar Grafik 1'den gözlemlenebilir.

Grafik 1: Sivil toplum ve insan haklarıyla ilgili kaynaklarda incelenen STK türleri

Sivil toplum ve insan haklarıyla ilgili kaynaklarda incelenen insan hakları ile ilgili ulaşılan kaynakların %72'si insan haklarını sınıflandırmadan genel olarak incelerken, %15'i sivil ve politik hakları, %3'ü azınlık haklarını, %2'si dernek ve kolektif pazarlık haklarını, %2'si ekonomik, sosyal ve kültürel hakları, %2'si katılım haklarını, %2'si politik ve sosyal hakları ve %2'si temel hakları incelemektedir. Sonuçlar Grafik 2'den gözlemlenebilir.

Grafik 2: Sivil Toplum ve insan haklarıyla ilgili kaynaklarda incelenen insan hakları

4.3. STK'ların İnsan Hakları Üzerinde Rollerini, Yapıları ve Görevleri

STK'ların görevleri ve çalışma alanları, buldukları ülkelerin ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir ancak STK'ların meşruluklarını kanıtlamaları için uymaları önerilen kaçınılmaz bazı etik değerler bulunmaktadır. Wouters ve diğerleri (2001); insan hakları STK'larının rollerini, yapılarını ve statülerini gözden geçirmekte, STK'ların devlet dışı aktörler olarak uluslararası yasal alanda çalışmalarının

artmasıyla birlikte meşruluk ve güvenilirlikle ilgili konulardaki bazı sorunlarına değinmektedir. Edwards (2010) ise buna ek olarak; BM, diğer hükümetlerarası kuruluşlar ve ulusal hükümetlerin hangi STK'ların yasal, meşru, akreditasyon almaya değer, vergi avantajları sağlayabilecek veya desteklemeye değer olduğunu bilmeleri gerektiğini savunmaktadır.

Wouters ve diğerleri (2001); STK'ların yasal statüsünü ve hesap verebilirliğini geliştirmek için davranış kurallarının (code of conduct) geliştirilmesini önermektedir. Bu oluşuma, devlet dışı aktörlerin davranışlarını düzenlemeye yönelik önceki girişimlerin incelenmesiyle bir adım atılabileceğini belirtmekte ancak bazı STK karşıtı devletlerin bu tarz kuralları kendi çıkarlarına göre kullanabileceğinin de altını çizmektedir. Edwards (2010) da benzer şekilde iç ve dış etmenlerden dolayı ortaya çıkabilecek sorunların üstünden gelinebilmesi için, insan hakları STK'larının bazı temel özelliklere sahip olmalarını ve STK davranış kurallarına uymalarını önermektedir. Edwards'a (2010) göre; başarılı insan hakları STK'larının karakteristik özellikleri, insan haklarını desteklemek ve korumak için açık bir misyona sahip olmak, sonuç odaklı olmak, insan hakları prensiplerine bağlı kalmak, kanunlarla uyumlu çalışmak, bağımsız ve tarafsız olmak, kâr amacı gütmemek ve yardım etmeye gönüllü olmak, yeterli ve uygun şekilde fonlanmak, şeffaf ve hesap sorulabilir olmak, değişime uyum sağlayabilmek, güvenilir ve yetkin olmaktır.

Dünyanın farklı bölgelerinde yapılan araştırmalar STK'ların güçlendirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Posner ve diğerleri (1994), Çin, Singapur, Mısır, Meksika, Sri Lanka ve Tunus gibi bazı ülkelerde, insan hakları STK'larına getirilen hukuki sınırlamaların, bu kuruluşların yerelde olan etkinliklerini önlediği gözlemlenmekte ve BM'nin, uluslararası meslek birliklerinin ve devletlerin insan hakları alanında çalışan STK'ları daha fazla desteklemesini ve STK'ların insan hakları konularında görüşlerinin dikkate alınmasını önermektedir. Mayer (2011), 2000-2009 yılları arasında Avrupa, Amerika ve Afrika bölgesel insan hakları mahkemelerine başvuru yapan insan hakları STK'larının sayılarını ve davalara dahil olma durumlarını araştırmış ve STK'ların insan hakları davaları süreçlerinde oynadıkları rolün, özellikle özel baroların mevcut olmadığı bölgelerde mağdurların haklarını korumadaki kritik rollerini vurgulamıştır. Posner ve diğerleri (1994) gibi Mayer de insan hakları alanında çalışan STK'ları desteklemeyi savunmuş ve bu sayede bölgesel insan hakları uygulama sistemlerinin önemli ölçüde gelişebileceğini öngörmüştür.

4.4. İnsan Hakları Alanında Tanınmışlık

Literatürde insan hakları ve STK ilişkisi arandığında Uluslararası Af Örgütü (UAÖ) öne çıkan STK isimleri arasındadır. Bu kurumun, çalıştığı ülke sayısının gözlemlenebilir derecede çok oluşu ve medyada görünürlüğünün yüksek olması nedenleriyle etki alanın yüksek olmasının yanında, eleştirilen yönleri de bulunmaktadır. Bazı araştırmalar STK'ların insan haklarına etkisini UAÖ çalışmaları ile ölçmeye yönelmişlerdir. Ron ve diğerleri (2005); uluslararası aktivist gündemini nelerin oluşturduğunu ve küresel yetkiye sahip STK'ların dünyanın en acil sorunlarına mı odaklandığını yoksa çalıştıkları konuların başka etkenlerden etkilenip etkilenmediğini araştırmak için 1986-2000 yılları arasında örnek olarak UAÖ'nün ülke raporlarını incelemiş ve kurumun çalışanları ile mülakatlar gerçekleştirmiştir. Sonuç olarak, insan hakları koşulları ülke raporlarının hacmiyle ilişkili olsa da, önceki raporlama çabaları, devlet gücü, ABD askeri yardımı ve bir ülkenin medya profili gibi diğer faktörlerin de önemli olduğu gözlemlenmiştir. Kurumun, savunuculuk fırsatlarını en üst düzeye çıkarmak, uluslararası standartları şekillendirmek ve daha fazla farkındalığı teşvik etmek için bazı ülkelerde diğerlerinden daha fazla yazılı çalışma ürettiği gözlenmiştir.

Abdulahakimoğulları ve diğerleri (2006) ise UAÖ'nün ağırlıklı olarak sivil ve siyasi haklar üzerine yoğunlaşması ve sosyoekonomik insan hak ihlallerine yeterince odaklanmaması gerekçesiyle eleştirildiğini belirtmektedir. UAÖ gibi hükümetlerarası örgütlerde, çeşitli statülere sahip olan hükümet dışı kuruluşların, uluslararası hukuksal statülerinin ve buna bağlı olarak hak ve yükümlülüklerinin sınırlarının tespitinin yapılamamış olmasının, küresel sivil toplumun gelişimi ve demokrasi değerlerinin evrenselleşmesi açısından bir eksiklik olduğu yorumlamıştır

(Abdulahkimoğulları, 2006). Hafner-Burton ve diğerleri (2019) ise başka bir eleştiri getirerek, insan hakları alanında küreselliğin yüzü olarak bilinen UAÖ'nün çalıştığı bölgeye gelebilecek potansiyel fonları kendine çekerek baskıya direnebilecek ve yerel gerçekliği bilen diğer yerel sosyal hareketlerin önüne geçebilme riskinden bahsetmektedir ancak bu hipotezin kanıtlanması ve genel bir kanıya varılabilmesi için konuyla ilişkili daha derin araştırma yapılmasını önermektedir.

4.5. İnsan Hakları ve STK Etkisi

STK'ların insan hakları üzerindeki etkisini ölçmek, konunun devletlerin politikaları ile de ilişkili olması sebebiyle kolay değildir. Etki ölçümü, yerel gerçekliklere göre uyarlanmalıdır. Literatürde STK'ların pozitif ve negatif etkisinin yanında, STK faaliyetlerinin doğru amaca hizmet edip etmediği hususunda çekinceler de bulunmaktadır.

Thiel (2014), Lizbon Antlaşması'nın onaylanmasının ardından, AB'de Temel Haklar Şartı gibi bildirgelerin ve Temel Haklar Ajansı gibi gelişmiş insan hakları kurumlarının bağlayıcı özellik kazanmasının, sivil toplum çerçevesinde insan haklarıyla olan ilişkisini incelemektedir. Makale, Temel Haklar Ajansı'nın özellikle sivil toplumla etkileşimine odaklanarak, AB'nin katılımcı haklar rejiminin girdi ve çıktı meşrutiyet derecesini, röportaj ve anket verilerine dayanarak analiz etmektedir. Thiel, AB'nin bürokrasisinin sonucu olarak, STK'ların AB'nin politikalarını meşrulaştırmak için kullanılması tehlikesinden bahsetmektedir.

Cliquennois ve diğerleri (2016) ise farklı bir bölgede araştırma yapmalarına rağmen benzer bir sonuca ulaşmışlardır. Rusya'da aktif olarak çalışan ve bazı uluslararası fonlardan yararlanan altı örnek STK'nın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) 'ne başvurduğu davaları inceleyen makalede bu davaların AİHM'nin kararlarını etkilemenin yanında benzer davalar için karar alma süreçlerini de şekillendirdiğini önermektedir. Makale kapsamında, bazı davaların AB ve ABD yanlı siyasi çıkarılara göre sonuçlandığı ve bölgede istikrarsızlık ve kargaşayı artırdığı iddia edilmektedir. Farklı coğrafyalar olmasına rağmen Thiel'i (2014) destekler nitelikte bu durumlarda kazanılan davaların yerelde olumlu bir etki yaratmak amacı ile mi yoksa politik gündemi yönlendirmek için mi desteklendiği hususunda soru işaretleri yaratmaktadır.

Etki ölçümü hususunda yapılan ampirik çalışmalar incelendiğinde Murdie'nin (2009) bir devlet içinde insan hakları örgütlerinin sayısı ile CIRI insan hakları güçlendirme endeksi puanları arasındaki oranın ilişkisini inceleyen çalışması öne çıkmaktadır. Araştırma, zaman içindeki değişiklikleri anlamak için 1978, 1988 ve 1998 yıllarını kapsamaktadır. Bağımlı değişken, CIRI Human Rights Empowerment Endeks Skoru'dur (Cingranelli ve Richards, 2004). Bağımsız değişkenler ise insan hakları organizasyonu üyeliği, ticarete açıklık, nüfus büyüklüğü, demokrasi, kişi başına düşen GSYİH, ülkenin İngiliz Kolonisi olup olmaması, sol rejim ile yönetilip yönetilmemesi, iç savaş ve uluslararası savaştır. Gerçekleştirilen nicel analiz sonucunda, insan hakları organizasyonlarının insan hakları performansını orta düzeyde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında insan haklarıyla ilgili uluslararası STK'ların, insan hakları uygulamaları üzerinde etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Oluwaseun (2017), eleştirel teoriyi analiz için teorik çerçeve olarak uygulamış ve Nijerya'yı vaka çalışması olarak ele alarak STK'ların ve insan haklarının gelişimi ilişkisini incelemiştir. Analiz sonucunda, STK'ların insan hakları konularına müdahalesinin haklı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Oluwaseun'a göre, Nijerya'da STK'lar insan hakları üzerinde bazı olumlu etkiler yaratmaktadır. Bununla birlikte, insan hakları STK'ları retorikleri ile ülkedeki insan haklarını etkileme eylemleri arasında olumlu bir bağlantı kuramamışlardır. STK'ların insan hakları üzerinde büyük bir etkiye sahip olamamasının nedeninin, motivasyonlarının yüksek olmasına rağmen karşılaştıkları zorluklarla ilişkili olabileceği belirtilmiştir. Oluwaseun, STK'ların Nijerya'da insan hakları üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmeleri için hâlâ atılması gereken önemli adımlar olduğunun altını çizmektedir.

Greenberg (2018), insan hakları kuruluşlarının faaliyetlerini insan hakları uygulamaları ve sonuçlarıyla doğrudan ilişkilendirmeye çalışan ampirik literatürü gözden geçirmiştir. Araştırma, özellikle insan

hakları STK'larının medya aracılığıyla hak ihlallerinde bulunan hükümetlerin 'ismini karalama' (naming and shaming) faaliyetlerine odaklanmıştır. Greenberg, STK'ların pozitif etkisinin belirli koşullar sağlandığında, insan hakları STK'larının uluslararası arenada güç kazanmaya başladığını ancak STK'ların, insan haklarının gelişimine etki edebilmek için eylemlerinin insan hakları uygulamalarına nasıl etki ettiğini anlamaları ve eylemlerini neden sonuç ilişkisine göre sürekli olarak güncellemeleri gerektiğinin altını çizmektedir.

Marcinkutė (2011) ise STK'ların devletin egemenliğı ve insan haklarının korunması üzerindeki etkisinin göreceliğine değinmektedir. Makale kapsamında, STK'ların devlet üzerine etkisinin birçok etkene bağılı olarak değıştiğı vurgulanmıştır. Bu değışkenler: ülkedeki ekonomik ve sosyal gelişmeler, politik rejim, gelenekler, kültür, devletin STK'lara yaklaşımı ve devlet egemenliğinin algılanma biçimidir. Bunun yanında, STK'ların boyutu, türü, gücü ve aktifliğine göre etki düzeylerinin de değışim gösterdiğine değinilmiştir.

David ve diğeri (2014), devlet dışı aktörlerin olumlu ve olumsuz insan hakları etkilerini belirlemek ve analiz etmek için bir haritalama oluşturarak etki konusunda objektif bir bakış açısı getirmiştir. Araştırma, STK'ların ve insan hakları savunucularının insan haklarının izlenmesi ve yaygınlaştırılmasında yoksullar, kadın grupları, marjinal gruplar ile geleneksel uluslararası kuruluşlar veya devlet aktörleri tarafından ulaşılmayan yerel halklarla doğrudan çalışmadaki hayati rolleri de dahil olmak üzere birçok olumlu etkisini tespit etmiştir. Hem STK'lar hem de insan hakları savunucuları, yerel topluluklardaki adaletsizliğe karşı kampanya yürütmekte, insan hakları ihlallerinin mağdurlarını desteklemekte, seçimleri izlemekte ve uluslararası kurumlar, AB, diğeri bölgesel örgütler ve devletler ile lobi yapmak için etkili yöntemler kullanmakta aktif bir rol almaktadırlar. Özellikle STK'lar, AB içinde politika oluşturmada ve üçüncü ülkelerle insan hakları diyaloglarına aktif olarak katılmakta ve kalkınma programlarında genellikle hizmet sağlayıcılar olarak hareket etmektedirler. Ancak önyargı, şeffaflık eksikliği, kendi gündemlerini dayatmaları ve bazı insan haklarını diğeri pahasına seçici olarak geliştirmeleri bu kurumların negatif yönleri olarak saptanmıştır. Olumlu ve olumsuz etkiyi görebilmenin, tasvir edildiğinden daha karmaşık olduğu belirtilmektedir.

İnsan hakları ve STK arası ilişki incelendiğinde bölgesel farklılıklar, göz ardı edilemez. Llewellyn-Fowler ve diğeri (2010), Fiji'de bir vaka çalışmasını ele alarak yerel STK'ların kalkınma açısından insan haklarını nasıl anladıklarını ve kullandıklarını araştırmaktadır. Bu araştırma, insan haklarıyla ilişkili geniş ve sözde evrensel yaklaşımların yerel seviyede uygulanmasıyla oluşan bazı gerilimleri incelemektedir. Fiji'deki birçok STK, ülkedeki politik haklarda büyük baskı olmasının da etkisi ile çoğunlukla sosyoekonomik ve kültürel haklara odaklanmaktadır. Bracic (2016) ise etki ölçümünü, ayrımcılığı ortadan kaldırmayı amaçlayan iki stratejinin temel düzeydeki etkinliğini test ederek gerçekleştirmiştir. Bu stratejiler; güçlü, yukarıdan aşağı bir teşvik kombinasyonu ve norm tanıtımı ile aşağıdan yukarı STK tabanlı bir çabadır. Makale kapsamında, 606 denekle gerçekleştirilen güven oyunu Slovenya ve Hırvatistan'da Romen ve Romen olmayan kişiler arasında uygulanarak ayrımcılık ölçümü gözlenmiştir. Bulgular, yaygın olarak güçlü bir teşvik temelli ve hak değışim mekanizmasını destekleyen norm olarak kabul edilen AB'ye katılım sürecinin, sahadaki ayrımcılığı önemli ölçüde azaltamayacağını göstermektedir. Bunun yerine, Romanlar ile Roman olmayanlar arasındaki ilişkileri iyileştirmeyi amaçlayan yerel seviyede sivil toplum çalışmalarının, ayrımcılığı azaltmaya yardımcı olduğu öne sürülmektedir. Bu sonuç, Llewellyn-Fowler ve diğeri (2010) destekler nitelikte sivil toplumun yerel seviyeye özel stratejiler geliştirerek daha başarılı sonuçlar alabileceğini göstermektedir.

Chillier ve diğeri (2014) ise yerel insan hakları stratejileri geliştirmek yanında devlet yetkilileri ile diyalogun önemini altını çizmektedir. Araştırma, Arjantin'de insan hakları üzerine çalışan bir STK olan Centro de Estudios Legales y Sociales'i (CELS) merkezine alarak küresel insan hakları hareketinin 1950'ler den 2000'lere kadar tarihi gelişimine ve bu hareket dahilinde uygulanan stratejilerin yerel seviyede uygulanmasına değinmektedir. CELS'in amacı ise uluslararası bu girişimlerin Arjantin'de

yerel seviyede etki etmesini sağlamaktır. İnsan hakları konusunda uluslararası girişimlerin, devlet yetkilileri ile diyalog halindeki süreçlerin takibi gerçekleştirilmeden mümkün olamayacağı belirtilmektedir.

5. SONUÇ

İnsan hakları ve STK arasındaki ilişki, devlet dışı kurumların insan haklarına olan etkisini anlayabilmek açısından önemli bir konudur. Devletlerin insan haklarını koruma ve hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm vatandaşlarına aynı hak ve özgürlükleri tanıma hususlarında eksik kaldıkları veya müdahale etmek istemedikleri durumlarda halkla doğrudan yakın ilişkide olan sivil toplum, hayati önem taşımaktadır.

Literatür araştırmasında; siyasi ve politik insan hakları, devletlerin bu konulardaki görevleri, hak ihlalleri ve sivil toplumun bu alanda çalışmaları ile ilgili geniş bir yelpaze bulunmaktadır ancak sosyoekonomik haklar ile sivil toplum ilişkisinin ölçülmesi konularına daha az rastlanmıştır.

Literatürde insan hakları ve sivil toplum arasında ilişki arandığında insan haklarının genel olarak veya politik haklar olarak daha ağırlıklı incelendiği gözlemlenmiştir. Sosyal ve ekonomik haklar ve sivil toplum ilişkisine dair araştırmalara daha az rastlanmıştır. Uluslararası Af Örgütü politik insan hakları kapsamında en çok gözlemlenen STK'lerden biri olarak belirtilebilir.

İncelenen insan hakları kapsamında STK'lar ile ilişki söz konusu olduğunda, insan haklarını bütünsel olarak ele alan kaynaklara daha sık rastlanıldığı gözlemlenebilir. Ulaşılan kaynakların her biri insan hakları ve sivil toplumu farklı bir açıdan ele alarak bir bütünsellik oluşturmaktadır. Bölgesel ve ülke bazındaki araştırmalar incelendiğinde STK'ların yerinin ve insan hakları üzerinde etkisinin değişkenlik gösterdiği gözlemlenebilir.

STK'ların insan haklarına olan etkisini ölçmek, göreceli ve hassas bir konudur çünkü özellikle politik olarak bölünmüş toplumlarda, toplumun bir kesimine destek olan eylemler, diğer kesimlere negatif yönde etki edebilir. Bunun yanında, benzer sivil toplum hareketleri farklı ülke ya da bölgelerde farklı sonuçlara sebep olabilir.

Gelecekte yapılacak araştırmalarda, sosyal ve ekonomik haklar ile sivil toplum arası ilişkiye odaklanılması literatürü zenginleştirebilir. Ulaşılan kaynakların büyük bir kısmının sınırlı erişime sahip olması, bu alanda çalışan araştırmacılar için önemli bir engel niteliğindedir.

Uluslararası yazında son 20 yılda artan araştırma sayısına rağmen, ulusal yazın epey sınırlı durumdadır. Yeni araştırmaların bu alana yönlendirilmesi, insan hakları ve sivil toplumun geliştirilmesi açısından destek sağlayabilir.

Referanslar

Abdulhakimoğulları, E. & Kedikli, U. (2006) Bir hükümet dışı kuruluş modeli olarak Uluslararası Af Örgütü ve insan haklarının gelişimine katkısı, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 2.

Acosta, M. (2012). NGOs and human rights. The Oxford Handbook of Mexican Politics. <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780195377385.001.0001/oxfordhb-9780195377385-e-18>

Akdemir, A. (2006). Sivil toplum kuruluşları ve insan hakları (Antakya'daki sivil toplum kuruluşu yöneticilerin sivil toplum ve insan hakları tartışmalarına ilişkin görüşleri üzerine bir çalışması). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mustafa Kemal Üniversitesi.

American Psychological Association, United Nations: Definitions and Terms. <https://www.apa.org/international/united-nations/acronyms.pdf> (15.07.2021)

Appiagyei-Atua, K. (2002). Human Rights NGOs and their Role in the Promotion and Protection of Rights in Africa. International Journal on Minority and Group Rights. 9(3):265-289.

https://www.researchgate.net/publication/248748119_Human_Rights_NGOs_and_their_Role_in_the_Promotion_and_Protection_of_Rights_in_Africa

Arslan, R. (2004). Türkiye'de insan haklarının gelişim süreci ve insan hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları: İnsan Hakları Derneği ve MAZLUMDER üzerine bir inceleme. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cumhuriyet Üniversitesi.

Arslanel, M. N. & Hamdemir, B. (2011). Türkiye'de insan haklarını koruma amaçlı sivil toplum örgütleri, EKEV Akademi Dergisi Yıl:15, Sayı: 48.

Bell, C. & Keenan, J. (2004). Human rights nongovernmental organizations and the problems of transition. *Human Rights Quarterly*. 26(2). 330-374.

Bell, D. A. & Carens, J. H. (2004). The ethical dilemmas of international human rights and humanitarian NGOs: reflections on a dialogue between practitioners and theorists. *Human Rights Quarterly* Vol. 26, No. 2. 300-329. <https://www.jstor.org/stable/20069729>

Blitt, R. C. (2004). Who will watch the watchdogs? human rights non-governmental organisations and the case for regulation. *Buffalo Human Rights Law Review* Vol. 10.

Bob, C. (2009). Salit rights are human rights: Untouchables, NGOs, and the Indian state. *The International Struggle for New Human Rights, Pennsylvania Studies in Human Rights*. 30-51. https://www.researchgate.net/publication/291170395_Salit_rights_are_human_rights_Untouchables_NGOs_and_the_Indian_state

Bracic, A. (2016). Reaching the individual: EU accession, NGOs, and human rights, *American Political Science Review*, Volume 110 Issue 3.

Chillier, G. T. & Brandão Timo, P. (2014). The global human rights movement in the 21st century: reflections from the perspective of a national human rights NGO from the south, *SUR International Journal on Human Rights*, Issue 20.

Chong, D. P. L. (2010). *Freedom from Poverty: NGOs and Human Rights Praxis*. University of Pennsylvania Press Using a Social Theory to Interpret NGO Efforts. 134-5 https://www.researchgate.net/publication/289092926_Freedom_from_poverty_NGOs_and_human_rights_praxis

Cichowski, R. (2010). Civil Society and the European Court of Human Rights APSA 2010 Annual Meeting Paper, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1643604>

Cingranelli D.L. & Richards, D. L. (2001). Measuring the impact of human rights organizations. in *NGOs and Human Rights: Promise and Performance*, edited by Claude E. Welch, pp. 225-238.

Cliquennois, G. & Brice, C. (2016). The economic, judicial and political influence exerted by private foundations on cases taken by NGOs to the European Court of Human Rights: inklings of a new cold war?, *European Law Journal*, Vol. 22, No. 1, 92-126.

Curran, S.R. & Frederick F.W. (2003). Do transnational organizations promote civil and political liberties? cross-national evidence from southeast asia, 1978-2002. *The Center for Migration and Development: Working Paper Series*. Princeton, NJ: Princeton University. 2003. <http://cmd.princeton.edu/papers/wp0313.pdf>

Çalışkan, S. (2010). Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının insan haklarının korunmasındaki rolü ve yargılamaya toplumsal katılım. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı İnönü Üniversitesi.

Çalz, B. (2013). Chapter 14. Human rights discourse and domestic human rights NGOs. Human rights in Turkey, edited by Zehra F. Kabasakal Arat, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 217-232. <https://www.degruyter.com/document/doi/10.9783/9780812201147.217/html>

David, N., Dowell-Jones, M., Footer, M., Kenner, J., Mustaniemi-Laakso, M., Nolan, A. & Pribyla, P. (2014). The positive and negative human rights impacts of non-state actors, Fostering Human Rights among European Policies Large-Scale FP7 Collaborative Project, Work Package No. 7 – Deliverable No. 1.

Edwards, George E. (2009), Assessing the effectiveness of human rights non-governmental organizations (NGOs) from the birth of the United Nations to the 21st century: Ten attributes of highly successful human rights NGOs, Michigan State Journal of International Law (Vol. 18:2)

Feldman, S. (1997). NGOs and civil society: (un)stated contradictions. Annals, AAPSS. Volume 554. 46+.

Forsythe, D. P. (2012). Non-governmental organizations and human rights. Cambridge University Press. 240-276 <https://www.cambridge.org/core/books/abs/human-rights-in-international-relations/nongovernmental-organizations-and-human-rights/91B2D057C43955696E331FA5CC5707FD>

Fund For Peace (2020). Fragile States Index 2020 Annual Report. 23. Retrieved December August, 2021 from <https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2020/05/fsi2020-report.pdf>.

Gövercin, G. (2013). İnsan hakları ve demokrasi alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının insan hakları ve demokrasi eğitimine katkısı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Greenberg, A. (2018). Is talk cheap? empirical approaches to assessing the impact of human rights advocacy organizations. International Human Rights Internship Program Working Paper Series, Vol 6, No. 1.

Grote, J. R. (2020). Civil society and the European Union. From enthusiasm to disenchantment. *Forschungsjournal Soziale Bewegungen*. 543-556.

Gurza Lavalle, A. (2014). NGOs, human rights and representation. *International Journal on Human Rights*. v. 11. n. 20. 292-302. https://www.researchgate.net/publication/286005610_NGOs_human_rights_and_representation

Hafner-Burton, E. M. & Ron, J. (2009). Seeing double human rights impact through qualitative and quantitative eyes, *World Politics*, Vol:61, No:2.

Hafner-Burton, E. M., & Tsutsui, K. (2005). Human rights in a globalizing world: the paradox of empty promises. *American Journal of Sociology*, 110(5), 1373–1411.

Hevener, N. (1982). Global human rights: public policies, comparative measures, and NGO strategies. Edited by Ved P. Nanda, James R. Scarritt, and George W. Shepherd Jr. , Boulder: Westview Press, 1981. Pp. xi, 318. Index. *American Journal of International Law*, 76(3), 668-669. <https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law/article/abs/global-human-rights-public-policies-comparative-measures-and-ngo-strategies-edited-by-ved-p-nanda-james-r-scarritt-and-george-w-shepherdjr-boulder-westview-press-1981-pp-xi-318-index/3F01AFBD980FF7F7C760F19B77728225>

Howland, T., Ankrom, S., Kandri, G., Olubayo, P., Shireman, H. S., Strong-Martin, A. & Shindelar, A. (2020). The Minnesota Method For Human Rights Change: Putting Theories of Change into Practice. *International Journal on Human Rights*. SUR 30, v.17, n.30, 251-267. <https://ssrn.com/abstract=3822706>

Justin Paul, Alex Rialp Criado. (2020). The art of writing literature review: What do we know and what do we need to know?. *International Business Review*. Volume 29, Issue 4. 2020. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0969593120300585>

Kapronczay, S. (2017). War on NGOs in Eastern Europe. *International Journal on Human Rights*. SUR 26 - v.14 n.26 .109-118. <https://sur.conectas.org/en/war-on-ngos-in-eastern-europe/>

Karakul, S. (2006). Uluslararası alanda faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin insan haklarının korunması yönündeki işlevleri. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi.

Kurki, M. (2011). Governmentality and EU democracy promotion: The European instrument for democracy and human rights and the construction of democratic civil societies. *International Political Sociology* 5 (4). https://www.researchgate.net/publication/263074451_Governmentality_and_EU_Democracy_Promotion_The_European_Instrument_for_Democracy_and_Human_Rights_and_the_Construction_of_Democratic_Civil_Societies

Landman, T. (2005). *Protecting human rights: a comparative study*. Washington DC: Georgetown University Press.

Leão, D. & Belalba Barreto, M. (2020). Under attack but fighting back: human rights defenders and civic space. *International Journal on Human Rights* . SUR 30, v.17, n.30, 119 - 130, 2020, <https://ssrn.com/abstract=3819952>

Lev, D. S. (1990). Human rights NGOs in indonesia and malaysia. *Asian perspectives on human rights*, Routledge. 137-157. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780429033674-10/human-rights-ngos-indonesia-malaysia-daniel-lev>

Livezey, Lowell W. (1988). *Nongovernmental organizations and the ideas of human rights*. (World Order Studies Program. Occasional papers; no.15). Princeton, N.J.: Center of International Studies, Princeton University.

Llewellyn-Fowler, M. & Overton, J. (2010). 'Bread and butter' human rights: NGOs in Fiji. *Development in Practice*, 20:7, 827-839.

Mahony, L. & Slim, H. (2002). Human rights crises: NGO responses to military interventions international council on human rights policy. ICHRP International Council on Human Rights Policy. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/0E6015150D76455249257418000DE208-115.pdf>

Marcinkutė, L. (2011). The role of human rights NGO's: human rights defenders or state sovereignty destroyers?. *Baltic Journal of Law & Politics* 4:2. 52-77.

Marx, A. & Soares, J. (2016). Quantitative analysis of factors hindering or enabling the protection of human rights, *Fostering Human Rights among European Policies Large-Scale FP7 Collaborative Project, Work Package No. 2 – Deliverable No. 4*.

Mayer, L. H. (2011). NGO standing and influence in regional human rights courts and commissions, *Notre Dame Law School NDLScholarship Journal Articles*.

McGaughey, F. (2021). *Non-Governmental Organisations and the United Nations Human Rights System*, Routledge. <https://www.routledge.com/Non-Governmental-Organisations-and-the-United-Nations-Human-Rights-System/McGaughey/p/book/9781138360099>

Murdie, A. (2009). The impact of human rights NGO activity on human right practices, *International NGO Journal Vol. 4 (10)*, 421-440.

Mutua, M. W. (2001). Human Rights International NGOs: A Critical Evaluation. Buffalo Legal Studies Research Paper No. 2010-004. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1527213

Oluwaseun, O. (2007). Critical theory and the influence of non-governmental organizations on human rights in Nigeria, *International Journal of Multidisciplinary Research and Development*, Volume 4; Issue 9; Page No. 94-104.

Poe, S., Neal T. C. & Linda C. K. (1999). Repression of the human rights to personal integrity revisited: a global cross-national study covering the years 1976-1993. *Inter. Stud. Q.*, 43: 291-315.

Posner, M. H. & Whittome, C. (1994), The status of human rights NGOs, *Columbia Human Rights Review*, 269-272.

Repucci, S. (2020). Freedom in the World 2020 A Leaderless Struggle for Democracy. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2020/leaderless-struggle-democracy>

Richards, D. L., Ronald, G. & David, S. (2001). Money with a mean streak? foreign economic penetration and government respect for human rights in developing countries. *Int. Stud. Q.*, 45(2): 219-239.

Ron, J., Ramos, & H., Rodgers, K. (2005). Transnational information politics: NGO human rights reporting, 1986-2000, *Oxford Journals, International Studies Quarterly*, Vol. 49, No. 3, 557-587.

Ruzza, C. (2014). Civil society actors and EU fundamental rights policy: opportunities and challenges. *Human Rights Review*. 15. 65-81. https://www.researchgate.net/publication/272161031_Civil_Society_Actors_and_EU_Fundamental_Rights_Policy_Opportunities_and_Challenges

Sanchez Salgado, R. (2007). Giving a European dimension to civil society organization. *Journal of Civil Society*. 3. 253-269. 10.1080/17448680701775671.

Sanchez Salgado, R. (2014). *Europeanizing Civil Society: How the EU Shapes Civil Society. Organizations Palgrave Studies in European Political Sociology*. Palgrave Macmillan UK. <https://www.palgrave.com/gp/book/9781137355409>

Sanchez Salgado, R. (2021). Emotion strategies of EU-based human rights and humanitarian Civil society Organizations (CSOs) in times of populism *European Politics and Society*. 22:4, 550-566. <https://www.tandfonline.com/doi/citedby/10.1080/23745118.2020.1801185?scroll=top&needAccess=true>

Sanioglu, H. (2008). Avrupa Birliği Hukukunda İnsan Hakları, *TBB Dergisi*, Sayı 74, 2008.

Schnellbach, C. (2012). The role of NGOs in promoting minority rights in the enlarged European Union. *Perspectives on European Politics and Society*. 13:4, 497-512. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15705854.2012.731937>

Singh, M. & Kumar, A. (2014). Human rights and NGOs. *Indian Journals*. 2(2).118. https://www.researchgate.net/publication/285048503_Human_Rights_and_NGOs

Şahin, B. & Yıldız, M. (2009). Ulusşırı yandaşlık ağbağları perspektifinden türkiye'de demokratikleşme, insan hakları ve sivil toplum kuruluşları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6 (21), 41-65. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/issue/39267/598904>

Şahln, B. & Yildiz, Mete. (2009). Transnational advocacy networks in perspective: Democratization, human rights and NGOs in turkey. *UNISCI Discussion Papers*. 23. 61-76. <https://www.redalyc.org/pdf/767/76715004005.pdf>

Thiel, M. (2014). European civil society and the EU Fundamental Rights Agency: Creating legitimacy through civil society inclusion?. *Journal of European Integration*, 36:5, 435-451.

Thiel, M. (2017). *European Civil Society and Human Rights Advocacy*. University of Pennsylvania Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctv16t6f18>

Tiryakioğlu, M. (2009). *The role of NGOs in dissemination and advocacy of human rights in Turkey*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü Ana Bilim Dalı, Sabancı Üniversitesi.

Tsutsui K, Christine M.W. (2004). "Global civil society and the international human rights movement: citizen participation in human rights international nongovernmental organizations." *Social Forces*. 83.2: 587-620.

Welch Jr, C. E. (2004). *Human rights and development in Africa: NGOs*. *Africa Today*. 198-208. https://www.researchgate.net/publication/293303374_Human_rights_and_development_in_Africa_NGOs

Wouters, J. & Rossi, I. (2001). *Human rights NGOs: role, structure and legal status*, Institute for International Law, K.U. Leuven, Institute for International Law, K.U.Leuven, Working Paper No 14.

Yalçın, H. ve Esen, M. (2016). *Bilimi ölçümlmek: Bilimin metrisi*. *Bilim, teknoloji ve inovasyon çağında araştırma üniversitesi olmak* (Edt: H. Yalçın, M. Esen, S. Burmaođlu ve M. F. Sorkun). Ankara: Pegem Akademi. 101-128.

Yüksel, N. (2015). *İnsan hakları odaklı sivil toplum kuruluşlarının bilinirliğinin ve kamuoyu oluşturmasının alternatif medya kapsamında incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Medya ve İletişim Sistemleri Ana Bilim Dalı, İstanbul Ticaret Üniversitesi.